

Smörja för riset

Så var uttrycket för en förebyggande åtgärd och en metod att behandla engelska sjukan. Trolldom eller läkekonst? Det är frågan.

Engelska sjukan eller räkittis var en bristsjukdom som främst drabbade barn. Fick inte barnet den D-vitaminmängd det behövde, blev skelettet försvagat. Det kanske fick krumma ben eller blev sned i kroppen. Fick sjukdomen fortsatt förlopp blev musklerna efter han så svaga att barnet inte kunde gå eller tala. Ofta ledde sjukdomen till döden.

Engelska sjukan var en vanlig företeelse i det gamla bondesamhället och även in i vårt sekel. Rädslan för att barnet skulle få riset, som man kallade sjukdomen, var naturligtvis stor. Kloka gummor tillredde undergörande salvor. Sjukhus och läkare var inte att tänka på för vanligt folk.

I våra trakter blev Järstaggumman (i Järvsta) känd för sin smörja för riset. Receptet var hemligt förstås.

Anna Almgren och Karin Lund var grannmoror i Norra Åbyggeby. De gick från ”Täna” till stationen på södra sidan, åkte tåg till Gävle och gick sen till Järvsta för att köpa salva. Det blev en heldagsutflykt det, så nog var tron på medlet stark. Senare kunde man skicka efter salvan med posten.

Proceduren gick till så att barnet smordes in med salva på hela kroppen. Huden blev lätt brun till färgen. Ett linne eller skjorta sattes på som barnet skulle bära en tid – ju längre, desto effektivare, trodde man. Salvan var illaluktande. Man kände direkt på den ampra lukten om någon blivit smord för riset i gårdarna, berättas det. Men lukten var vanlig och accepterad. Det gällde ju att hålla den fruktade sjukan på avstånd.

Var salvan bara en villfarelse eller kunde den ha någon inverkan?

En effekt var väl att oroliga mammor trodde att dom aktivt deltog i kampen mot det onda och kunde känna en viss lindring i själen. Dom hade gjort vad dom kunde.

/ Ingrid K.

[Hillebygden, Nr. 2, 1990]